

Motion till riksdagen

1989/90:Jo525

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Dricksvattnet

Friskt vatten – en livsnödvändighet

Dricksvatten är vårt viktigaste livsmedel. Detta livsmedel är hotat i både Europa och Nordamerika enligt FN:s ekonomiska kommissionsrapport från juni 1989. Hotet mot dricksvattnet gäller även Sverige. Ett hälsosamt dricksvatten är ingen självklarhet. Vi måste satsa tillräckligt med resurser för att trygga försörjningen av dricksvatten. Att inte satsa nu innebär att vi drar på oss och framtida generationer gigantiska problem.

Dricksvatten ska vara hälsosamt och rent. Det ska innehålla bl.a. natrium, kalcium och järn. Men vårt dricksvatten ska inte innehålla bakterier eller kemikalier som gör oss sjuka.

Dricksvattnet har blivit sämre

Enligt kommunförbundet har andelen nästan odrickbart vatten fördubblats på fem år, från 3 till 6 %. Från 1975 till 1988 har 36 522 svenskar blivit akut sjuka av dricksvatten enligt en rapport från Statens bakteriologiska laboratorium. 46 olika bekämpningsmedel har hittills påträffats i grundvatten från skilda delar av landet. Vart femte vattendrag i Älvsborgs län innehåller bekämpningsmedel. På Gotland, i Skåne och i Dalarna har man påträffat bekämpningsmedel i dricksvattnet. Inom EG tillåts en halt av högst 0,1 mikrogram per liter av ett enskilt bekämpningsmedel. Sammanlagt godtas 0,5 mikrogram per liter. Andelen av bekämpningsmedlet Bentazon var 4 mikrogram per liter på Gotland. I Skåne uppmättes 1 mikrogram per liter och i Avesta 19 mikrogram per liter.

Nitrat och klor i vattnet

Redan på 1970-talet hittades förhöjda halter av nitrat i dricksvatten i jordbruksbygder. Nitrat omvandlas i kroppen till nitrit som reagerar med aminosyror från vår mat och bildar nitrosaminer som är starkt cancerframkallande. Dessutom blockeras blodets syreupptagningsförmåga om man får i sig för mycket nitrat. Särskilt små barn är känsliga.

Förutom nitrater och bekämpningsmedel kan även klorerade och ickeklorerade kolväten utgöra ett hot. I Göta älv – en av Sveriges viktigaste råvattentäkter – har man funnit bl.a. toluen, styren, xylen, PCB, klorparaffiner,

trikloretylen och perkloretylen. Göteborgs vattenverk har kolfilter. Men det garanterar inte att dessa ämnen inte kan ta sig igenom. Dessutom kan kloretrade kolväten bildas i själva reningsprocessen.

Jordens sötvattentillgångar brukar uppskattas till 42 miljoner kubikkilometer. Av detta är en femtedel grundvatten och tre fjärdedelar is. Knappt en procent ingår i naturens kretslopp ur vilket vi kan ta vårt vatten. För människans behov finns ca en hundraedels procent av jordens sötvatten.

De svenska kommunernas vattenverk producerar ca en miljard kubikmeter vatten per år. Hälften av råvattnet utgörs av ytvatten. Resten består av naturligt eller konstgjort grundvatten. Konstgjort grundvatten får man genom att leda vatten från exempelvis en sjö till en grundvattentäkt där vattnet filtreras genom sand.

Ytvatten används av ett mindre antal orter men också i orter med hög befolkningskoncentration, exempelvis Göteborg, Stockholm, Borås, Norrköping och Östersund. Landets dricksvattenförsörjning är till ca tre fjärdedelar baserad på råvatten från större öppna vattendrag och sjöar. Dessa fungerar också som recipienter (mottagare) för utsläpp från industriell verksamhet och kommunala avloppsreningsverk. Dessutom fungerar dessa råvattentäkter som dagvattenledning och i jordbruksbygder belastas de också av bl.a. ytavrinning.

Speciellt utsatta är befolkningen i landets större centra. Göteborg tar råvatten till sitt dricksvatten från Göta älv. Endast några kilometer uppströms intaget vid Alelyckan finns kemisk industri lokaliserad. Utsläpp av bl.a. styren, xylen, cyanid och dieselolja har förekommit. Göteborg har larm knutet till vattenintaget. Ett flertal gånger har vattenintaget stängts och reservvattentäkter använts. Men analysmetoderna täcker inte alla riskämnen som kan finnas i älven. Stockholm tar sitt vatten från Mälaren. Detta är en sårbar vattenförsörjning. I händer något med Mälarens vatten så är reservvattentäktena alldeles för få. Ett hot mot Mälarens vatten är de båtburna miljöfarliga transporterna av olika slags kemikalier.

Längs Göta älv finns massa- och pappersindustri, som belastar älven med stora utsläpp av fibrer och bakterier. Utsläppen resulterar i ett större behov av halogenering (tillsättande av klor eller brom) av det inkommande råvattnet. Detta leder i sin tur till ökade risker för halogenerade organiska ämnen i dricksvattnet.

Utsläpp av hälso- och miljöfarliga ämnen måste upphöra

Vi anser att en hållbar strategi för att trygga dricksvattenkvaliteten måste ha som utgångspunkt att utsläppen av miljö- och hälsofarliga ämnen till sjöar och vattendrag som fungerar som råvattentäkter måst upphöra. Det finns såväl ekonomiska som tekniska förutsättningar för detta genom att tillämpa "ren teknologi". Genom att återföra de processrester som i dag lämnar anläggningarna, genom att minimera vattenåtgången i processer och genom att ta ut processavfallet i fast form kommer utsläppen till recipienterna att kunna bringas ner kraftigt. Denna typ av åtgärder skulle även ge avsevärda förbättringar i arbetsmiljön. Det är rimligt att insatser av detta slag genom tvingande lagstiftning bekostas av de verksamheter som i dag förgiftar och förstör tillgången till friskt vatten.

Förändra sjöfarten

Mot. 1989/90
Jo525

Vpk anser vidare att större krav på fartyg som transporterar miljöfarliga kemikalier bör ställas. Bästa möjliga teknik, som innebär krav på dubbla skrov, vakuumenteknik etc. skall användas.

Förändra jordbruket

Även med tanke på dricksvattenkvaliteten bör användandet av bekämpningsmedel inom det svenska jordbruket upphöra. Läckage av nitrat till vatten är också ett problem orsakat av jordbruket. Den nya jordbrukspolitik som skall utvecklas måste leda till att läckage av bekämpningsmedel och gödsel till grundvatten och vattendrag upphör.

Sverige har ca 2 000 vattenverk. Kontroll av kvaliteten sker sällan och de prover som tas sker ofta vid själva vattenverket. Det är även där larmanordningar kommer att installeras för de vattenverk som inte redan i dag har ett sådant system. Larmanordningar är bra men inte tillräckliga. Larmen fungerar enbart på en del av de ohälsosamma ämnena eftersom tekniken och kunskapen att mäta allt ej finns. Därför är det nödvändigt med bättre skydd av råvattentäkterna.

Dricksvattenkonsumenterna använder ej vattnet direkt vid vattenverket. Efter larmanordningarna så har vattnet en lång väg till konsumenterna. Transporterna sker i långa med avlagringar fyllda ledningar. Vattnet kan i ledningarna tillföras bakterier och mögelsvamp. Dessutom kan försurat vatten lösa ut metaller såsom bly, koppar eller kadmium ur ledningarna.

ROT-program för VA-systemen

Under 1988 preparerades och underhölls vattenledningsnäten för 897 milj. kr. Detta var en marginell ökning från 1987. Med denna investeringstakt tar det ca 300 år att byta ut landets vattenledningar. Vattenledningar som håller ca 50–100 år. Ingen kan säga den exakta investeringskostnaden men gissningar på 200 miljarder har förts fram i debatten. Vi står inför ett gigantiskt problem som blir mer och mer akut. Allt fler vatten- och avloppsledningar kommer att börja läcka de närmaste åren. Orsakerna till det är ledningarnas ålder som ger utmattningsskador, sättningsproblem vid sänkt grundvattennivå och ökad belastning från biltrafiken.

Vpk har flera gånger krävt införande av ett ROT-program för VA-sidan. Vpk återupprepar detta krav. Villkoren för lån och bidrag för ett VA-ROT-program bör utformas på liknande sätt som bostadsförbättringsprogrammet.

Avveckla halogeneringen

Kommunernas vattenverk är ofta både primitiva och ålderstigna. För att få ett råvatten som innehåller för mycket bakterier eller virus "drickbart" tillsätts klor eller brom. Klorer bildar biprodukter i förening med humus. En del av dessa biprodukter kan förändra våra arvsanlag och andra är cancerframkallande. Enligt amerikanska beräkningar ökar risken för cancer med mellan två till fem gånger när vattnet klorerats. Det har också framförts att riskerna med brom kan vara liknande. Genom att skydda råvattentäkterna

och genom bättre teknik i vattenverken och exempelvis sandfiltrering kan man på sikt avveckla halogeneringen. Vpk anser att halogeneringen av dricksvattnet på grund av hälsoriskerna bör avvecklas inom en tjuoårsperiod.

Mot. 1989/90
Jo525

Återinför kalkningsbidraget

Tidigare kunde man få ersättning för att åtgärda surt vatten i enskild vattentäkt. Vid riksmötet 1988/89 togs denna möjlighet bort.

Det största problemet med försurat eller naturligt surt grundvatten är att det ofta orsakar korrosion, en avfrätning av koppar och rostangrepp eller avzinkning av förzinkat stål i vattenledningar och hydroforer. Korrosion leder, förutom att rören såsmåningom går sönder, till utlösning av metaller ur markens mineral. På en del håll, där man har extremt surt grundvatten (med pH omkring 4,5) har man även funnit ökad utlösning av markens förråd av metaller, främst zink, koppar, bly och kadmium.

Det sura vattnets hälsovädslighet har understrukits av från varandra oberoende forskningsprojekt som redovisats i den internationellt erkända brittiska medicintidskriften *The Lancet*. Resultaten visade på ett klart samband med antalet Alzheimersjuka och mängden aluminium i dricksvattnet. Risken att drabbas ökar med 50 % om aluminiumhalten stiger från under 0,01 mg/l vatten till över 0,11 mg/l vatten. Nyligen publicerade amerikanska undersökningar visar också att barn kan få inlärningssvårigheter av mycket ringa koncentrationer bly.

För att det tidigare bidraget till åtgärder mot surt brunnsvatten skulle utbetalas måste följande villkor uppfyllas:

- pH-värdet ska understiga 6,5
- vätekarbonathalten ska understiga 60 mg/l
- kvoten mellan vätekarbonathalt och sulfathalt ska vara mindre än 1 mätt i mg/l och/eller
- kopparhalten i nattståndet ledningsvatten ska överstiga 3 mg/l.

Enligt dessa kriterier bedömde Naturvårdsverket 1987 att uppemot 70 000 enskilda vattentäkter hos permanentboende kunde uppskattas vara i behov av åtgärder. Situationen har förvärrats sedan dess. Naturvårdsverket rapporterade i augusti 1989 efter att ha undersökt 5 600 jordbrunnar i hela landet att hälften av dessa brunnar hade ett pH-värde under 6,3. Totalt finns över 1 miljon enskilda vattentäkter som drygt 3 miljoner människor får sitt dricksvatten från. De suraste brunnarna finns längs Norrlandskusten, i Värmland och i de kalkfattiga södra delarna av Götaland.

Det finns flera metoder för att behandla surt vatten. Vanligast är insättning av syrningsfilter. Man kan också dosera alkaliska ämnen direkt i ledningsvattnet och på så sätt höja pH-värdet. Det sistnämnda förekommer främst vid större anläggningar. Kostnaden för den enskilde beräknades till 10 000 kronor 1987. Statsbidrag har utgått med 50 %.

Vpk anser att med hänvisning till folkhälsan bör bidraget vara kvar. Dessutom behövs en informationssatsning av Naturvårdsverket och kommunernas miljö- och hälsoskyddsförvaltningar.

Stopp för aluminiumtillsatser

Mot. 1989/90
Jo525

Aluminium kan också vara ett problem för dricksvatten som kommer från allmänna vattentäcker. Det är vanligt att aluminiumsulfat tillsätts sjövattnet innan det blir dricksvatten. Detta för att fälla ut fosfor och att göra vattnet klarare. Sjövattnet tillsätter 30 gram aluminiumsulfat per m³ vatten från sjön Bolmen. Resterna av aluminiumsulfat går att spåra i dricksvattnet för ca 250 000 hushåll i Skåne. Aluminiumsulfat har en försurande effekt på vattnet.

Vi anser därför att användningen av aluminiumsulfat och aluminium som vattenkemikalie måste upphöra.

Det behövs gränsvärden för radon i dricksvatten

En rapport från statens strålskyddsinstitut från början av år 1989 visar att vatten från djupborrade brunnar kan ge höga radonhalter i bostäder. Fyra procent av landets brunnar har radonhalter som ligger över 1 000 becquerel per liter. Dessa siffror baseras på en undersökning av 500 brunnar över hela landet. De flesta brunnarna med de höga värdena ligger längs Norrlandskusten och i Västsvetige. Det finns i dag enbart gränsvärde för radon i luften. Gränsvärdet är satt till 400 becquerel per m³ luft. För nybyggda hus är motsvarande gränsvärde 70 becquerel per m³. För radon i vatten finns inget gränsvärde. Radon i vatten är i första hand ett problem på grund av att det snabbt fälls ut i luft. Beräkningar visar att en radonhalt på 1 000 becquerel per liter vatten kan ge 100 becquerel per m³ luft. Tillsammans med eventuella andra radonkällor kan gränsvärdena snabbt överskridas. Radon är känt för att öka risken för lungcancer.

Vpk anser att gränsvärden för radon i dricksvatten snarast bör utarbetas.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen till Bidrag för åtgärder mot surt brunnsvattnet för budgetåret 1989/90 anslår 20 000 000 kr.,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag i syfte att förbjuda användning av aluminiumsulfat samt användandet av aluminium som vattenkemikalie,
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud för utsläpp av hälso- och miljöfarliga ämnen till recipient som samtidigt är råvattentäkt,
4. att riksdagen hos regeringen begär förslag till översyn och skärpta regler för äldre anläggningars utsläpp,
5. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en tjugoförårig avvecklingsplan för halogenering av dricksvatten.
[att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett ROT-program för kommunerna.]¹⁾
6. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett handlingsprogram för att få bort bekämpningsmedelsrester ur dricksvatten.

7. att riksdagen uppdrar åt regeringen att ta fram gränsvärden för radon i dricksvatten.

Mot. 1989/90
Jo525

Stockholm den 16 januari 1990

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Annika Åhnberg (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)